

Др Љубинко Мишировић*
Др Мирослав Јањић**

DOI: 10.51204/Zbornik_UMKP_24145A
Прејледни научни рад

ЕВРОПСКИ КОМИТЕТ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ МУЧЕЊА И НЕЧОВЈЕЧНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ КАЗНИ ИЛИ ПОСТУПАКА И ЊЕГОВА УЛОГА У МОДЕЛИРАЊУ И ОСТВАРИВАЊУ ПРАВА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Апстракт: У свим савременим правним системима, међународни правни документи, односно стандарди прописани у њима имају важну и веома често незаобилазну улогу. За положеј лица лишених слободе и њихова права посебно је значајан један такав документ - то је Европска конвенција о спречавању мучења и нечовјечних или понижавајућих поступака и кажњавања. Ради се о правно обавезујућем документу, уговору о људским правима, односно међународном инструменту који је данас достигао скоро универзалну ратификацију. То је и акт који обавезује државе потписнице Конвенције на предузимање свих одговарајућих законских, административних, социјалних и образовних мјера ради заштите ове категорије лица.

Кључне ријечи: лице лишено слободе, међународни правни акти, међународни стандарди.

1. УКРАТКО О ЕВРОПСКОЈ КОНВЕНЦИЈИ О СПРЕЧАВАЊУ МУЧЕЊА И НЕЧОВЈЕЧНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ ПОСТУПАКА И КАЖЊАВАЊА

Представити Европску конвенцију о спречавању мучења и нечовјечних или понижавајућих поступака и кажњавања (у даљем тексту: Европска

* Редовни професор Факултета правних наука Паневропског Универзитета Апеирон у Бањој Луци, ljubinko58@gmail.com.

** Доцент на Свеучилишту у Мостару, судија Суда БиХ, m.janjic@hotmail.com.

конвенција о забрани тортуре) која је потписана 26. новембра 1987. године у Стразбуру и измијењена и допуњена Протоколом бр. 1 и Протоколом бр. 2 уз Конвенцију, потписаним 4. новембра 1993. године¹ у неколико реченица што нам је намјера, није нимало једноставно. Јер, чини се да све оно што се налази у њој, а за посљедицу има сасвим другачији приступ овој области људских права, а и наших свакодневних живота толико је важно, да онај ко се бави њеним представљањем има велики проблем у доношењу одлуке шта је то важно, а шта треба евентуално изоставити.²

Европска конвенција о спречавању мучења и нечовјечних или понижавајућих поступака и кажњавања усвојена је 26. јуна 1987. године у Стразбуру, потписана је 26. новембра 1987. године, док је на снагу ступила 1. фебруара 1989. године. Босна и Херцеговина је ову конвенцију потписала и ратификовала 12. јула 2002. године, а ступила је на снагу 1. новембра 2002. године.³ Том конвенцијом се подробно уређује посебан механизам заштите особа лишених слободе од мучења, односно тортуре, као и нехуманог или понижавајућег поступања и кажњавања, па се може рећи да је у цијелости управљена ка особама које су лишене слободе и заштити њиховог физичког интегритета и људског достојанства.⁴ Највећим достигнућем усвајања Конвенције прописаним одредбом члана 1 Конвенције сматра се установљавање Европског комитета за спречавање мучења и нечовјечних или понижавајућих казни или поступака (у даљем тексту: Европски комитет - ЦПТ). Радећи на овим пословима свих претходних година, чланови и експерти Комитета развили су сопствене стандарде (*CPT Standards*) који садрже препоруке у вези низа питања која се односе на поступање са особама лишеним слободе, услове њиховог заточења и остваривање њихових права.⁵

Уз Конвенцију, за даљи развој међународног права у домену људских права особа лишених слободе, огромну важност имају два протокола, и то Протокол бр. 1 и Протокол бр. 2 усвојени и потписани 4. новембра 1993. године, а ступили на снагу 1. марта 2002. године (ова два протокола Босна и Херцеговина је потписала и ратификовала 12. јула 2002. године, а ступили су на снагу 1. новембра 2002. године).

-
- 1 Усвојена од стране Комитета министара Савјета Европе 26. јуна 1987. године, а потписана 26. новембра 1987. године у Стразбуру. Ступила је на снагу 1. фебруара 1989. године. У Босни и Херцеговини потписана и ратификована је 12. јула 2002. године, а ступила је на снагу 1 новембра 2002. године.
 - 2 У. Пена, Љ. Сладић, „Европски комитет за спречавање мучења и нечовјечних или понижавајућих казни или поступака – улога и значај“, *Зборник радова: Право и вриједности*, Источно Сарајево, 2019. године, 530–538.
 - 3 *Службени тласник Босне и Херцеговине*, број 4/1999 – Међународни уговори.
 - 4 А. Прокић, *Заштита људских права лица лишених слободе – забрана мучења, нечовечног и понижавајућег поступања*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2016. године.
 - 5 *Ibidem*.

2. ЕВРОПСКИ КОМИТЕТ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ МУЧЕЊА И НЕЧОВЈЕЧНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ КАЗНИ ИЛИ ПОСТУПАКА

С циљем праћења, односно провјере извршавања обавеза које су државе потписнице преузеле потписивањем Европске конвенције о забрани тортуре, овом Конвенцијом и другим међународним документима о људским правима успостављен је и посебан механизам надзора и провјере напретка који су државе потписнице постигле у имплементацији утврђених обавеза из Европске конвенције о забрани тортуре - Европски комитет за спречавање мучења и нечовјечних или понижавајућих казни или поступака познатији под скраћеним називом ЦПТ, који потиче од превода *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*.⁶ Назив овог комитета свакако указује на његове двије важне карактеристике. Прва од њих показује да се ради о међународној институцији која има европски домет, односно чија је територијална надлежност ограничена на подручје европског континента. Друга карактеристика односи се на стварну надлежност Комитета која се не односи искључиво на мучење, него и на све оне друге ситуације које би се могле окарактерисати као нечовјечно или понижавајуће поступање или кажњавање.⁷

Европски комитет (ЦПТ) би требало да се састоји од 47 чланова - независних стручњака које бирају државе потписнице (односно онолико чланова колико је и страна потписница, односно држава чланица Савјета Европе). Том приликом свака национална делегација предлаже три кандидата, с тим да најмање двојица од њих морају бити њени држављани (уз ограничење да једна држава не може имати у Комитету више од једног свог држављанина).⁸ Одлука о избору одређеног лица за члана Комитета доноси се апсолутном већином. Чланови Комитета који су изабрани у личном својству, независни су и непристрасни, имају мандат од четири године и исти може бити обновљен само још једном. Како би била обезбијеђена непристрасност Комитета, у саставу делегације која посјећује конкретну државу не могу се налазити представници државе у коју се посјета обавља.⁹

Задатак Комитета односи се на разматрање постигнутог напретка у примјени Конвенције и извршавања обавеза које су државе потписнице понаособ преузеле прихватањем Конвенције (с посебном пажњом овај орган Савјета Европе прати усклађеност законодавства конкретне државе потписнице у области заштите права особа лишених слободе са захтјевима Конвенције и стање у пракси у остваривању и заштити права особа лишених

6 А. Прокић, *op. cit.*

7 У. Пена, Љ. Сладић, *op. cit.*, 530–538.

8 Н. Пантелић, „Улога и значај Европског комитета за спречавање тортуре“, *Безбедносћ*, 4/2005, 572.

9 У. Пена, Љ. Сладић, *op. cit.*, 530–538.

слободе). Поред тога, задатак је Комитета да, кроз организовање посјета установама у којима су особе лишене слободе, утврди на који начин се поступа према њима, како би, уколико то буде потребно, повећао ниво заштите тих лица од мучења и нечовјечних или понижавајућих поступања или кажњавања. У том смислу, а када је Босна и Херцеговина у питању, посјете Комитета усмјерене су на сљедеће установе, и то: казнено-поправне заводе за пунољетне и малољетне учиниоце кривичних дјела и прекршаја, васпитно-поправне домове предвиђене за малољетне учиниоце кривичних дјела, полицијске станице, односно полицијске управе, психијатријске клинике и слично.

Према одредби члана 8 Конвенције посјете које Комитет намјерава обавити најављују се конкретној држави потписници како би она могла да одреди службено лице у својству официра за везу у циљу лакшег дијалога и сарадње.

Према одредбама члана 8 Конвенције, чланови Комитета могу неограничено приступати свим мјестима у којима се налазе особе лишене слободе, право слободног кретања унутар тих мјеста и право разговарања са лицима лишеним слободе без присуства свједока, односно других лица. За развој европског пенитенсијарног законодавства и праксе извршења казни лишења слободе посебну важност имају извјештаји које Комитет саставља и објављује, а након обављених посјета установама у којима се налазе особе лишене слободе.¹⁰ Иначе, уобичајено Комитет спроводи поменуте посјете кроз делегације које броје неколико чланова и одређени број службеника и преводилаца (у сваком случају најмање два члана Комитета), с тим да Комитет уз периодичне посјете (у правилу, сваке четврте године) може организовати и тзв. *ад хоц* посјете уколико то околности захтијевају. Периодичне посјете се најчешће проводе на правичној основи,¹¹ равномјерно у свим државама потписницама, најчешће једном током четири године. *Ad hoc* посјете се спровode онда када је то потребно у конкретним околностима,¹² најчешће као облик контроле коју проводи Комитет како би утврдио да ли је односна држава спровела све то јој је препоручено током ранијих посјета.

Приликом посјете одређеној држави потписници, чланови делегације Комитета имају право несметаног приступа свим институцијама где се налазе особе лишене слободе као њихова циљна група, као и да у разговору који се обавља са сваким од лица лишеним слободе добију неопходне податке.

По обављеној посјети, чланови делегације Комитета одржавају састанак са представницима посјећене државе потписнице и износе своја примарна запажања и утиске, који ће потом бити детаљније и опширније преточени у извјештај који ће бити прослијеђен држави потписници. Истиче се да извјештаји нису крај, већ почетак спровођења свих оних циљева које Комитет

10 А. Прокић, *op. cit.*

11 Д. Брнетић, „Европски одбор за спрјечавање мучења и нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ)“, *Полиција и сијурносџ*, 3/2012, 508.

12 Н. Пантелић, *op. cit.*, 572.

тежи да оствари.¹³ Иако препоруке Комитета по њиховој правној природи нису обавезујуће, у досадашњој пракси је показано да се препоруке у великој мјери поштују, што свакако указује на то да је примјена начела сарадње држава потписница са Комитетом на веома високом нивоу.¹⁴

Послије сваке посјете Комитет саставља извјештај (који је, као и информације које Комитет прикупи у вези са посјетом повјерљиве природе) на основу чињеница које делегација Комитета прикупи током посјете и исти упућује држави потписници.

Циљ сарадње Комитета и државе потписнице, односно циљ Извјештаја који Комитет доставља држави потписници након посјете није да се држава потписница осуди због евентуалних повреда Конвенције, односно за поступање према лицима која су лишена слободе, а које се може квалификовати као мучење, односно нечовјечно или понижавајуће поступање, већ да се пружи највећа могућа заштита лицима лишеним слободе на територији те државе.¹⁵ Управо је то и разлог због којег Комитет не објављује своје извјештаје јавно, изузев када то држава потписница затражи. У пракси, државе то саме захтијевају, чак и када су извјештаји негативни и указују на бројне пропусте.¹⁶

3. СТАЊЕ ПРАВА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ПРЕМА ИЗВЈЕШТАЈИМА ЕВРОПСКОГ КОМИТЕТА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ МУЧЕЊА И НЕЧОВЈЕЧНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ КАЗНИ ИЛИ ПОСТУПАКА

Европски комитет (ЦПТ) посјетио је Босну и Херцеговину до сада девет пута, од чега је пет посјета било периодично, а четири посјете овог Комитета биле су *ad hoc* природе. Тако је прва периодична посјета експерата Комитета обављена још 2003. године, да би одмах сљедеће, односно 2004. године, услиједила и прва *ad hoc* посјета. Сљедеће посјете су хронолошки обављене, и то 2007. године (периодична посјета), 2009. године (*ad hoc* посјета), 2011. године (периодична посјета), 2012. године (*ad hoc* посјета), 2015. године (периодична посјета), 2019. године (периодична посјета) и 2021. године (*ad hoc* посјета).

Посљедња експертска *ad hoc* посјета Босни и Херцеговини обављена је у периоду од 17-27 септембра 2021. године. Након обављене посјете, Секретаријат Европског комитета (ЦПТ) доставио је Извјештај о обављеној

13 С. Бјелогрић, С. Иветић, „Стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, с освртом на њихову примјену у вези с полицијским притвором и затворским службама у БиХ“, *Безбједносћ – Полиција – Грађани*, 3–4/2013, 154–155.

14 У. Пена, Љ. Сладић, *op. cit.*, 530–538.

15 *Ibidem*.

16 Један од изузетака је Руска Федерација, која не пристаје на објављивање извјештаја.

посјети Босни и Херцеговини у периоду од 17-27. септембра 2021. године Савјету министара Босне и Херцеговине, који је сачинио експертски тим, а након што је предметни Извјештај усвојен на састанку Европског комитета (ЦПТ) одржаном од 28 фебруара до 4 марта 2022. године¹⁷. Европски комитет (ЦПТ) у наведеном Извјештају је затражио од власти у Босни и Херцеговини да у року од четири мјесеца доставе свој одговор на предметни Извјештај који ће садржавати опис свих активности које су власти на свим нивоима у Босни и Херцеговини предузеле како би реализовале препоруке из Извјештаја, као и одговоре на коментаре и захтјеве за информације формулисане овим Извјештајем.

Када су затворске установе у питању, посебно важна чини се препорука Комитета којом он препоручује властима у Босни и Херцеговини (прије свих министарствима правде ентитета и на државном нивоу) *“да ишошаљу јасну йоруку зайворском особљу да йрибјејаванье средстйвима сйушйаванья и вербалној злосйављанья зайвореника, као и друић облици нейошйовања или йровокайивној йонашања йрема зайвореницима, нису йрихвайльиви и да ће се сносићи одйоварајуће санкције. Нагаље, свака йримјена уйошйребе силе и средстйава сйушйаванья йреба бишйи у йошйуносйи докуменйована и йодврйнушйа рйорозном надзору уйраве зайвора”*.¹⁸ Комитет такође препоручује *“да се сваком зайворском службенику на нивоу Федерације Босне и Херцејовине и на државном нивоу обезбиједи редовна обука о коришйењу средстйава сйушйаванья, укључујући шехнике ручне конйроле и вјешйине деескалације, како би се осйурало да све инйтервенције за рјешаванье йроблема зайвореника буду вођене йрофесионално”*.¹⁹ Исте органе власти, у својој препоруци број 56 Комитет позива *“да радикално унайриједе режим који се нуди йришйвореницима. Циљ би био да се обезбиједи да сви зайвореници моју йровесити разуман дио дана (шйј. осам часова) изван својих ћелија, заузетйи сврсисходним акйивносйима различийе йприроде (йруине акйивносйи; рад, йреферабилно са сйручном вриједношћу; образовање; сйоршй). Дворишйта за вјежбање се йребају одржавати у адекватном сйану и чиста, а йреба инстйалирати заклон од нейовољној времена и ойрему за фийнес, заједно са клујама за одмор*

4. ЗАКЉУЧАК

У периоду након посљедње *ad hoc* посјете Европског комитета за тортуру (ЦПТ) Босни и Херцеговини, Босна и Херцеговина, њени ентитети,

17 Презентација Извјештаја Европског комитета (ЦПТ) о обављеној посјети Босни и Херцеговини у периоду од 17-27. септембра 2021. године одржана је 14. јуна 2022. године у организацији Министарства за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине.

18 *Ibidem*.

19 *Ibidem*.

Дистрикт Брчко и десет кантона у Федерацији Босне и Херцеговине имали су обавезу предузимања низа активности којима би бројне и изузетно важне препоруке Комитета дате у периодичном извјештају од 2019. године (након периодичне посјете) и извјештају поводом *ad hoc* посјете Босни и Херцеговини од 2021. године биле реализоване. Та обавеза је посебно наглашена кроз једну посебну препоруку дату у Извјештају из 2021. године према којој Комитет посебно истиче “*да стално одсуство активности (власти Босне и Херцеговине) на рјешавању дугогодишњих проблема које је истакао Комитет може довести до тога да Комитет размисли о отварању процедуре из члана 10 став 2 Конвенције*”. Ова својеврсна пријетња Комитета упућена властима у Босни и Херцеговини, показује свакако недостатак воље на имплементацији препорука Комитета иако се оне тичу остварења елементарних људских права особа лишених слободе у смислу забране мучења, односно злостављања ових особа, обезбјеђења бољих услова, а посебно унапређења здравствене заштите ових особа у просторијама за задржавање, притворским и затворским установама, обезбјеђења довољног броја особља, вођења евиденција о притвору особа лишених слободе, итд.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелогрић С., Иветић С., „Стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, с освртом на њихову примјену у вези с полицијским притвором и затворским службама у БиХ“, *Безбједности – Полиција – Грађани*, 3–4/2013.
- Брнетић, Д., „Европски одбор за спречавање мучења и нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ)“, *Полиција и сигурности*, 3/2012.
- Пантелић, Н., „Улога и значај Европског комитета за спречавање тортуре“, *Безбедности, број 4/2005*.
- Забрана мучења*, публикација у издању Правосудне академије и Министарства правде Републике Србије, уз подршку Европске уније Правосудној академији).
- Пена, У. Сладић, Љ., „Европски комитет за спречавање мучења и нечовјечних или понижавајућих казни или поступака – улога и значај“, *Зборник радова: Право и вриједности*, Источно Сарајево, 2019.
- Прокић, А., *Заштитна људских права лица лишених слободе – забрана мучења, нечовјечног и понижавајућег поступања*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2016.

ПРАВНИ ИЗВОРИ

Code of Conduct for Law Enforcement Officials. Усвојен је резолуцијом 34/169 Генералне скупштине УН од 17. децембра 1979. године.

- Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Усвојена и отворена за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација број 39/46 од 10. децембра 1984. године у Њујорку. Ступила на снагу 26. јуна 1987. године, у складу са чланом 27 (1). У Босни и Херцеговини на снази од 1. септембра 1993. године.
- European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Усвојена од стране Комитета министара Савјета Европе 26. јуна 1987. године, а потписана 26. новембра 1987. године у Стразбуру. Ступила је на снагу 1. фебруара 1989. године. У Босни и Херцеговини потписана и ратификована је 12 јула 2002. године, а ступила је на снагу 1 новембра 2002. године.
- European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Потписана је у Риму 4. новембра 1950. године од стране тадашњих 13 држава чланица Савјета Европе. Ступила је на снагу 3. септембра 1953. године. У Босни и Херцеговини потписана је 24. априла 2002. године, а ратификована и ступила на снагу 12 јула 2002. године.
- Guidelines Committee of Ministers of the Council of Europe on the Eradication of Impunity for Serious Human Rights Violations. Усвојене су од стране Комитета министара Савјета Европе 30. марта 2011. године на 1110. састанку замјеника министара.
- International Convent on Civil and Political Rights. Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине УН 2200А (XXI) од 16. децембра 1966. Ступио је на снагу 23. марта 1976. године, у складу са чланом 49. У Босни и Херцеговини на снази је од 1. септембра 1993. године.
- Optional Protocol to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Усвојен 18. децембра 2002. године на 57. сједници Генералне скупштине УН Резолуцијом А/РЕС/57/199. Протокол је ступио на снагу 22. јуна 2006. године. Босна и Херцеговина је потписала овај документ 7. децембра 2007. године, на снагу ступио 24. октобра 2008. године. *Службени гласник БиХ – Међународни ујовори*, број 8/2008.
- Principles on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Препоручена резолуцијом Генералне скупштине УН 55/89 од 4. децембра 2000. године.
- Закон о измјенама и допунама Закона о омбудсмену за људска права Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, број 61/2023).
- Извјештај о обављеној посјети Босни и Херцеговини у периоду од 17-27. септембра 2021. године.
- Устав Босне и Херцеговине, Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и *Службени гласник Босне и Херцеговине*, број 25/2009 – Амандман I.

Dr. Ljubinko Mitrović*

Dr. Miroslav Janjić**

**THE EUROPEAN COMMITTEE FOR THE
PREVENTION OF TORTURE AND INHUMAN
OR DEGRADING PUNISHMENTS OR PROCEDURES AND
ITS ROLE IN MODELING AND EXERCISING
THE RIGHTS OF PERSONS DEPRIVED OF LIBERTY
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Summary

In all modern legal systems, international legal documents, i.e. the standards prescribed thereof, play an important and often inevitable role. One such document is particularly important for the position of persons deprived of their liberty and their rights – the European Convention on the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment and Punishment. It is a legally binding document, a treaty on human rights, that is, an international instrument that has reached almost universal ratification nowadays. It is also an act that obliges the signatory states of the Convention to undertake all appropriate legislative, administrative, social and educational measures for the protection of this category of persons.

Keywords: person deprived of liberty, international legal acts, international standards.

* Ljubinko Mitrović, full professor of the Faculty of Legal Sciences of the Pan-European University APEIRON in Banja Luka, ljubinko58@gmail.com.

** Miroslav Janjić, assistant professor at the University of Mostar, judge of the Court of Bosnia and Herzegovina, m.janjić@hotmail.com.